

DOI: <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2022.63.318-326>

УДК 711.364-1(332.5)

Сільник Олександра Іванівна

Доцент кафедри архітектурного проектування та інженерії

Національний університет «Львівська політехніка»

e-mail: oleksandra.i.silnyk@lpnu.ua

<http://orcid.org/0000-0003-4546-3319>

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗПЛАНУВАННЯ ГРОМАДСЬКОЇ ЗАБУДОВИ У СІЛЬСЬКИХ ПОСЕЛЕННЯХ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ

Анотація: створення сприятливого соціального середовища є важливою ланкою національної реформи сільського життя, яка сприятиме подальшому розвитку найкращих умов для сталого розвитку. Одним із способів вирішення цієї проблеми є влаштування зручної і комфортної сельбищної зони поселення з відповідним набором функцій та послуг. У статті розглянуто особливості планування громадської забудови у сільських поселеннях західної України. Визначено основні напрямки розвитку населених пунктів та встановлено чинники, що впливають на формування громадських будівель у селах.

Ключові слова: сільська архітектура; сільське життя; реконструкція; забудова громадського центру поселення; культурно-побутова інфраструктура; економічні та культурно-соціальні фактори.

Постановка проблеми. Малі населені пункти, села та селища західної України переживають сьогодні етап трансформації. Активні дії пов'язані з міграційними процесами на фоні політико-економічних та соціальних реформ сприяють до швидких перебудов та реконструкцій інфраструктури громадської, житлової та виробничої зон. Варто відзначити, що в умовах зміни відносин власності, ринкових перетворень в економіці, зниження конкуренто-спроможності виробництва переважна більшість малих міських поселень втратили свої позиції в соціальній сфері, зменшилася їх роль як господарсько-організаційних центрів навколишніх територій з низьким рівнем урбанізації. В населених пунктах виникає потреба у вдосконаленні існуючої культурно-побутової інфраструктури.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тема дослідження громадської забудови малих поселень є цікавою та актуальною на сьогоднішній день, до неї звертаються дослідники різних галузей це як історики та соціологи [7,12] так і економісти [8, 9, 14] чи архітектори [1-8, 16, 17, 19]. В радянський період ця тема була висвітлена під кутом державної політики заангажованої соціалістичними переконаннями [10]. Окремим питанням зазначеної тематики

було присвячена низка пострадянських як наукових праць так і проектних пропозицій [1, 4]. Однак варто відзначити відсутність наукових досліджень, стосовно виявлення особливостей об'ємно-просторового, композиційного, стильового характеру забудови та розпланування громадського центру села, його забудови у сучасному контексті.

Метою і завданням є встановлення закономірностей розвитку громадської забудови малих поселень. Виявлення стану існуючої забудови і висвітлення, її значення для сучасної архітектурно-будівельної практики у селах західної України. Встановити можливі напрямки використання чи реновації створених попередніми поколіннями громадських будівель з метою формування зручного середовища і загальній містобудівній структурі наповненій необхідними функціями.

Проведення дослідження виконано з позицій комплексного та багаторівневого підходів так як загальна архітектурно-планувальна картина забудови малих поселень сформована під впливом низки чинників. В результаті висвітлення різних факторів виявлено закономірності розвитку архітектури, яка буде формувати необхідну забудову для забезпечення комфортного середовища для його мешканців.

Результати та їх обґрунтування. Аграрна політика нашої держави сьогодні сприяє найновішим досягненням науки та техніки. Їх реалізація забезпечить динамічний і стабільний розвиток та високу економічну ефективність функціонування українського села [15]. Створення сприятливих соціальних умов одна з найважливіших ланок у загальнодержавному реформуванні сільського життя, що сприяє подальшому розвитку найкращих умов для збалансованого сільського життя та зупинки міграційних процесів. Одним із методів вирішення зазначеної проблеми є влаштування культурно-побутових, адміністративних, освітніх і медичних закладів на теренах сіл.

На даний час ситуація у малих населених пунктах вже є сформованою протягом кількох поколінь. Існуючий набір будівель та планування центральних частин у більшості сіл західної України складений у радянський період. Ця забудова є типовою для всієї пострадянської території за рахунок масової типізації та стандартизації будівництва в країні. Звісно їх якісний стан є сумнівним як з точки зору зручності так і з конструктивних якостей. Відповідно мова йде про повну перебудову, або реновацію морально застарілих громадських будівель.

Вітчизняний досвід вирішення громадської інфраструктури, що сформований у Радянський період потребує новітнього підходу та переосмислення з врахуванням сучасних потреб населення. Формування великих монументальних площ на даному етапі є неактуальним і

необґрунтованим. Забудова великих об'єктів культурно-громадського призначення також не має логічного пристосування у сучасному селі. Двоповерхові громіздкі будівлі клубів, будинків просвіти невдало вписуються в сільських ландшафтах. Експлуатація та обслуговування пострадянської забудови також створює багато проблем для громад.

Варто відзначити, що у західній Україні переважають малі поселення, що розташовані неподалік один від одного та поєднані у територіальні громади згідно з реформою децентралізації [15]. Виконуючи аналіз будь-якого сільського поселення доцільно розглядати його як сукупність географічної, історичної, соціально-культурної господарської та інших особливостей. Загалом, в результаті можна встановити кілька основних напрямків розвитку кожного поселення, а саме – архітектурно-планувальний, культурно-побутовий та господарський. Всі напрямки є взаємопов'язані і занепад одного з них веде до втрачання у інших.

Враховуючи сучасний просторовий розвиток сільських поселень, варто виділити кілька напрямків розвитку, що впливають на розпланування та забудову. Перший це напрямок при якому економіка поселень, в основному залежить від сільського господарства, які розташовані на певних відстанях від великих урбанізованих просторів. Другий стосується поселень, що розташовані поряд з великими містами та в значній мірі пов'язані у своїй господарській діяльності та побуті від сусідів. Наступний варіант розвитку залежить від потоку туристів у поселенні, що повністю прив'язаний до обслуговуючої інфраструктури та природно-кліматичних особливостей.

Аналіз існуючого стану забудови у селах західної України підтверджують набір факторів на які варто опиратись при вирішенні комплексного підходу при влаштуванні громадської інфраструктури. Перелік факторів, що впливають на громадську забудову: доцільність розташування в архітектурно-планувальній структурі населеного пункту; підбір будівель, що будуть включені в забудову центру за своїм складом, враховуючи чисельність мешканців; формування архітектурно-планувальної структури центру, що відповідає складеній ситуації; встановлення його оптимальних параметрів, що забезпечують нормальне функціонування і доцільність сприйняття; пошук композиційного рішення, що виділяється виразністю та гармонійністю. Проблемою в деяких селах є відсутність культурно-побутової інфраструктури. Бородіна І. та Прокопа О. поділяють населені пункти на сім характерних груп за рівнем забезпеченості об'єктами сфери обслуговування. Згідно з дослідженнями 25,4 % усіх сільських населених пунктів України не мають жодного об'єкта сфери обслуговування і тут проживає 2,5 % сільського населення. Низький рівень забезпеченості згаданими об'єктами є у 25,8 %, середній 28,0 %, а більш-менш достойний

показник забезпеченості лише у 30,3 % де проживає 48,6 % сільського населення [9].

Висвітлена статистика не відтворює проблем в архітектурно-планувальній структурі сільських поселень, а лише дає напрямки згідно з якими варто виконувати послідовний аналіз. Виокремлення поселень у певні підгрупи – за напрямком ведення господарства, за розташуванням у відповідному природно-кліматичному регіоні, за особливістю розташування у містобудівній структурі дають можливість обґрунтувати потреби у номенклатурі будівель та їх об'ємі.

Проблеми з вирішенням забудови поселень, що є під впливом великих урбанізованих просторів на сьогодні потребують додаткових досліджень. Ці поселення поєднують в собі території житлового, сільськогосподарського та виробничого призначення, виконують великий набір функцій, що не завжди вдало поєднуються і позитивно впливають на рівень життя самих селян. На думку зарубіжних вчених, політика сільського розвитку полягає у мобілізації зусиль, спрямованих на ліквідацію або мінімізацію соціальних та економічних недоліків, які знижують якість життя сільських громад [18]. Досвід встановлення позитивного розвитку культури та побуту населення свідчить про взаємозв'язок цього процесу з економічним зростом життя.

Формування простору для спілкування людей, вирішення певних комерційних побутових чи адміністративних питань допоможе створити осередок, що виділятиметься у загальному фоні поселення. Такий осередок можна назвати громадським центром, де зосереджені будівлі місцевого значення. Важливим також є врахування доцільності розташування адміністративного центру згідно з законодавством відповідно до статті 11 Закону України “Про добровільне об'єднання територіальних громад” [15]. Складена містобудівна ситуація, врахування природно-кліматичних умов в свою чергу дають можливість створити неповторний силует та композиційну виразність забудови. Всі будівлі, площі та мережа вулиць і пішохідних доріжок повинні спрямовуватись на функціональність, зручність та доцільність затрачених коштів при будівництві, реконструкції та благоустрою. Вирішення забудови яка буде активно брати участь у житті людей а також стане осередком архітектурно-планувальної композиції.

Аналізуючи планувальну структуру українських сіл можна виявити закономірність між природними композиційними елементами, та створеними людьми об'єктами. Що виконувалось завдяки переданому досвіду з покоління в покоління. Прив'язка забудови до ландшафту в радянський період нехтувалась та навіть не досліджувалась. В даний період активно оновлюються генеральні плани сільських поселень. Саме зараз, питання індивідуальності силуету населеного пункту повинно залишитись ведучим. Врахування ряду факторів

таких як природні компоненти при проведенні реконструкції сільських поселень дасть можливість зберегти їх неповторну самобутність та цілісність.

Висновки. Проведені дослідження у західних областях України показують, що існуюча громадська забудова не відповідає встановленим нормативним вимогам. Велика кількість будівель морально і конструктивно устаріли. Планувальна структура громадської забудови є важливою адміністративною і композиційною частиною поселення, вдало сформована територія громадського центру дозволяє покращити соціальний рівень сільського життя за рахунок комунального та культурно-побутового обслуговування населення. Проведений якісний аналіз сільських поселень за визначеними напрямками згідно з особливостями господарської діяльності поселення дасть можливість оптимально вирішити питання номенклатури громадської забудови, її об'єму та розпланування.

Бібліографічний список

1. Габрель М.М., Просторова організація містобудівних систем. Київ. НАН України, Ін-трегіон. досліджень.: А.С.С. 2004. – 400 с.
2. Гнесь Л.Б., Природно-ландшафтні чинники у розплануванні українського села. *Вісник Львівського національного аграрного університету: архітектура і сільськогосподарське будівництво* №18. Львів. 2017, с. 127 – 131 с.
3. Гнесь Л. Б. Соціально-економічні проблеми стійкого розвитку українського села. *Міжнародна наукова географічна конференція*. – Берегово: *PoliPrint Kft. / Поліграфцентр «Ліра»*, 2012. т. I. С. 268 - 276.
4. Гнесь Л. Проблеми розпланування сельбищних територій сільських поселень у сучасних ринкових умовах. *Досвід та перспективи розвитку міст України теорія і практика прийняття містобудівних рішень*: наук.–техн. Зб–К.: Діпромісто. № 22. – С. 222 – 232.
5. ДБН В.2.3-5-2001. Вулиці та дороги населених пунктів. Держбуд України Київ – 2001.
6. ДБН Б2.2-12:18. Планування і забудова територій. Київ Міністерство регіонального розвитку будівництва та житлово-комунального господарства України 2018.
7. Костюченко Д. Л., Розвиток сільських територій в Україні: проблеми та перспективи. *Ефективна економіка*. № 4, 2017 р., [online]. Доступно: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5556>
8. Лоїк Г.К. Проектування будівельних генеральних планів [Текст]: посіб. для вищ. навч. закл. / Г. К. Лоїк. - К.; Ірпінь: Перун, 2005. – 120 с.: табл., рис. - Бібліогр.: с. 119.

9. Лоїк Г.К., Шульга Ю.М. Село українська архітектурна традиція. Архітектура: зб. наук. праць. №486. 2003р., Львів: Вид-во Нац ун-ту «Львівська політехніка». С. 348 – 359.
10. Маханько Б.А., Моисеева С.Б., Плотникова А.С., Архитектурно-планировочная структура общественных центров сельских поселков. Москва Стройиздат. 1982р., 108с.
11. Мазур А.Г., Дмитрик О.В., Господарства населення як економічна категорія та суб'єкт облаштування сільських територій. Економіка. Фінанси. Менеджмент. № 11. 2016 р., [online]. Доступно: <http://efm.vsau.org/files/pdfa/3392.pdf>
12. Мазур С.А., Інфраструктурне забезпечення розвитку сільських територій. Економіка. Фінанси. Менеджмент. №3 2017 р., [online]. Доступно: <http://efm.vsau.org/files/pdfa/3542.pdf>
13. Закон України «Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року» [online]. Доступно: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1158-2007-%D0%BF/page4>
14. Петрук С.Л. Малі міські поселення України: аналіз сучасного соціально-економічного стану та проблем розвитку. *Український географічний журнал* - 2011, № 4. 50-54 с.
15. Панченко Т.Ф. Туристичне середовище: архітектура, природа, інфраструктура: монографія. - К.: Логос, 2009. – С. 176.
16. Сільник О.І., Архітектурно-планувальна композиція у формування сільських поселень України. *Вісник Львівського національного аграрного університету: архітектура і сільськогосподарське будівництво*. № 19. 2018 р., С. 144 - 146.
17. Сільник О.І. Тенденції розвитку та напрямки реновації сільських поселень України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: «Архітектура» № 2 (4), 2020 р. 178-185 с.
18. Vamidele, A. Universal concept of rural development problems: An analysis in Onajide M.O. et. fl. 1990, P. 3-25
19. Товбич В.В. Головні системні принципи формування поліфункціональних транспортних вузлів. *Містобудування та терит. планування*. - 2004. - Вип. 18. - С. 236-244.

References

1. Habrel M.M. (2004) Spatial organization of urban systems. [Prostorova orhanizatsiia mistobudivnykh system]. Kyiv. NAN Ukrainy, In-trehion. doslidzhen.: A.S.S. 2004. – 400 s. (in Ukrainian)
2. Hnes L.B. (2017) Natural and landscape factors in the planning of the Ukrainian countryside. [Pryrodno-landshaftni chynnyky u rozplanuvanni ukraïnskoho sela]. Visnyk Lvivskoho natsionalnoho ahrarnoho universytetu: arkhitektura i silskohospodarske budivnytstvo № 18. Lviv. s. 127 – 131 s. (in Ukrainian)
3. Hnes L. B. (2012) Socio-economic problems of sustainable development of Ukrainian villag. [Socialno-ekonomichni problemi stijkogo rozvitku ukraïnskogo sela]. Mizhnarodna naukova geografichna konferenciya. – Beregovo: PoliPrint Kft. / Poligrafcentr «Lira».Т. I. - S. 268 - 276. (in Ukrainian)
4. Hnes L. B. (2010) Problems of planning of settlement territories of rural settlements in modern market conditions. [Problemy rozplanuvannia selbyshchnykh terytorii silskykh poselen u suchasnykh rynkovykh umovakh.] Dosvid ta perspektyvy rozvytku mist Ukrainy teoriia i praktyka pryiniattia mistobudivnykh rishen: nauk.– tekhn. Zb–K.: Dipromisto. № 22 . – S. 222 – 232. (in Ukrainian)
5. DBN V.2.3-5-2001. Streets and roads of settlements. [Vulytsi ta dorohy naselenykh punktiv.] Derzhbud Ukrainy Kyiv – 2001. (in Ukrainian)
6. DBN B2.2-12:18. Planning and construction of rural settlements. [Planuvannia i zabudova terytorii.] Kyiv Ministerstvo rehionalnoho rozvytku budivnytstva ta zhytlovo-komunalnoho hospodarstva Ukrainy 2018. ((in Ukrainian)
7. Kostiuchenko D. L. (2017) Rural development in Ukraine: problems and prospects. [Rozvytok silskykh terytorii v Ukraini: problemy ta perspektyvy . Efektyvna ekonomika. № 4, [online]. Dostupno: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5556> (in Ukrainian)
8. Loik H.K. (2005) Design of construction master plans [Proektuvannia budivelnykh heneralnykh planiv] [Tekst]: posib. dlia vyshch. navch. zakl. / H. K. Loik. - K.; Irpin: Perun - 120 s.: tabl., rys. - Bibliohr.: s. 119. (in Ukrainian)
9. Loik H.K., Shulha Yu.M. (2003) The village is a Ukrainian architectural tradition. [Selo ukraïnska arkhitekturna tradytsiia.] Arkhitektura: zb. nauk. prats. № 486. Lviv: Vyd-vo Nats un-tu «Lvivska politekhnika». S. 348 – 359. (in Ukrainian)
10. Makhanko B.A., Moyseeva S.B., Plotnykova A.S., (1982) Architectural and planning structure of public centers of rural settlements. [Arkhytekturno-planirovochnaia struktura obshchestvennykh tsentrov selskykh poselkov.] Moskva Stroiyzdat. 108s. (in Russian)
11. Mazur A.H., Dmytryk O.V. (2016) The state of the population as an economic category and the subject of the obstruction of the rural territories. [Hospodarstva

naseleння yak ekonomichna katehoriia ta subiekt oblashtuvannia silskykh terytorii.] Ekonomika. Finansy. Menedzhment. № 11. [online]. Dostupno: <http://efm.vsau.org/files/pdfa/3392.pdf> (in Ukrainian)

12. Mazur S.A. (2017) Infrastructural security for the development of rural areas. [Infrastrukturne zabezpechennia rozvytku silskykh terytorii.] Ekonomika. Finansy. Menedzhment. №3 [online]. Dostupno: <http://efm.vsau.org/files/pdfa/3542.pdf> (in Ukrainian)

13. Law of Ukraine "On approval of the State target program for the development of Ukrainian villages for the period up to 2015" [Zakon Ukrainy «Pro zatverdzhennia Derzhavnoi tsilovoi prohramy rozvytku ukraïnskoho sela na period do 2015 roku»] [online]. Dostupno: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/1158-2007-%D0%BF/page4> (in Ukrainian)

14. Petruk. S.L. (2011) Small urban settlements of Ukraine: analysis of the current socio-economic situation and development problems. [Mali miski poselennia ukraïny: analiz suchasnoho sotsialnoekonomichnoho stanu ta problem rozvytku.] Ukraïnskyi heohrafichnyi zhurnal -№ 4. (in Ukrainian)

15. Panchenko T.F. (2009) Tourist environment: architecture, nature, infrastructure: monograph. [Turystychnе seredovyshche: arkhitektura, pryroda, infrastruktura: monohrafiia.] - K.: Lohos, – S. 176. (in Ukrainian)

16. Silnyk O.I. (2018) Architectural and planning composition in the formation of rural settlements of Ukraine. [Arkhitekturno-planuvanna kompozytsiia u formuvannia silskykh poselen Ukraïny. Visnyk Lvivskoho natsionalnoho ahrarnoho universytetu: arkhitektura i silskohospodarske budivnytstvo. №19, S.144-146. (in Ukrainian)

17. Silnyk O.I. (2020) Development trends and directions of renovation rural settlements of Ukraine. [Tendentsii rozvytku ta napriamky renovatsii silskykh poselen Ukraïny.] Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika». Seriia: «Arkhitektura» № 2 (4), 178-185 s. (in Ukrainian)

18. Bamidele, A., (1990), Universal concept of rural development problems: An analysis in Onajide M.O. [Universalna kontseptsiiia problem silskoho rozvytku: An analysis in Onajide M.O.] et. fl. P. 3-25. (in English).

19. Tovbych V.V. (2004) The main system principles of formation of multifunctional transport universities. [Holovni systemni pryntsypy formuvannia polifunktsionalnykh transportnykh vuzliv.] Mistobuduvannia ta teryt. planuv. - Vyp. 18. - S. 236-244. (in Ukrainian)

Annotation

Silnyk Oleksandra, Department of Architectural Design and Engineering, Lviv Polytechnic National University.

Trends of public building planning in rural settlements in western Ukraine

Today the agrarian policy of our state contributes to the latest achievements of science and technology. Their implementation will bring the agricultural sector of the economy out of crisis, ensure its dynamic and stable development and high economic efficiency of its operation. Creating favorable social conditions is one of the most important links in the nationwide reform of rural life, which will further develop the best conditions for balanced rural life of ordinary people. One of the methods of solving this problem is the arrangement of cultural and domestic, administrative, educational institutions in rural areas, landscaping for active and quiet recreation. The main part of these buildings, for optimal convenience, is located directly in the center of the rural area of the village.

When creating a public center of the settlement it is necessary to solve a number of tasks: the feasibility of location in the architectural and planning structure of the settlement; selection of buildings that will be included in the construction of the center in its composition, taking into account the number of inhabitants; formation of the architectural and planning structure of the center, which corresponds to the situation; establishment of its optimal parameters that ensure the normal functioning and expediency of perception; search for a compositional solution that stands out for its expressiveness and harmony.

Studies in the western regions of Ukraine show that the existing public buildings do not meet the established regulatory requirements. A large number of buildings are morally and structurally obsolete. The planning structure of public buildings is an important administrative and compositional part of the settlement, the well-formed territory of the public center allows to improve the social level of rural life through communal and cultural services. The qualitative analysis of rural settlements in certain areas in accordance with the peculiarities of economic activity of the settlement will provide an opportunity to optimally address the issue of the range of public buildings, its volume and planning.

Key words: rural architecture; rural life; reconstruction; construction of the public center of the settlement; cultural and household infrastructure; economic and cultural and social factors.